

виникло з **причини** недостатньої медикаментозної обробки каналів. Миготлива аритмія з'являється **через** незбалансованість роботи лівого та правого передсердь. Ліве передсердя та лівий шлуночок працюють окремими ритмами, **за рахунок** чого виникає застій крові. Головний біль з'являється **внаслідок** спазму судин головного мозку.

Для вираження причинно-наслідкового зв'язку лікар використовує також складнопідрядні речення: 1) *Оця операція – шлунокова комірцесутомія – фактично зараз уже неможлива, бо дуже ризикована для вас, оскільки її треба робити за умов шлуночного кровообігу.* 2) *Біль з'являється тому, що не до кінця (ось тут на рентгенограмі видно), неповністю запломбований канал зуба.*

Пошук лікарем причинно-наслідкових зв'язків між різноманітними симптомами, ознаками та перебігом захворювання, а також вербалізація цього пошуку відбивають прагнення лікаря сформуванню у пацієнта розуміння тих процесів, які відбуваються в його організмі, та свідоме ставлення до них, що сприяє ефективному діагностуванню. Послідовність такого підходу забезпечується вмінням лікаря у дохідливій для пацієнта формі витлумачити доцільність своїх дій (певних призначень, лікувальних маніпуляцій тощо), що є одним із завдань констатаційно-пояснювальної тактики. Реалізація цих намірів відбувається зокрема шляхом уживання іменниково-прийменникових форм із прийменником *для* та складнопідрядних речень із підрядним мети: *Для **полегшення** я призначаю вам десенсибілізуючі речовини. Для **промивання кореневого каналу** ми використаємо трипроцентний розчин водню. Я вам призначаю електрофорез із калій йодом **для того, щоб провести протизапальну терапію.*** Усвідомлення пацієнтом того, з якою метою виконує лікар різноманітні дії, призначає препарати чи маніпуляції, сприяє успішному й результативному діагностуванню.

Отже, однією із визначальних тактик, що забезпечує реалізацію діагностувально-ідентифікаційної стратегії у дискурсі лікаря на етапі об'єктивного обстеження, є констатаційно-пояснювальна тактика. Ця тактика передбачає застосування різних прийомів, що знаходять своє відповідне вираження у реальному процесі комунікативної взаємодії лікаря з пацієнтом. Одним із таких прийомів є витлумачення механізмів перебігу захворювання на підставі констатації симптомів з подальшим їх узагальненням. Семантика узагальнення знаходить своє вираження у висловленнях, представлених різними типами речень. Важливим засобом реалізації констатаційно-пояснювальної тактики є уживання лікарем повторного номінування ознаки, явища, поняття, що здійснюється за допомогою вживання перифрази. Принциповим для реалізації аналізованої тактики є також констатація лікарем наявності предмета як ознаки певного стану та наявності ознак непередметного характеру, що знаходить своє мовне вираження у формі різних типів речень із семантикою буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.:Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 416 с.
2. Борзенко С.Г. Обучение иностранных студентов-медиков профессиональному общению на русском языке: Дис. ... канд. пед.наук. М., 1983. – 27 с.
3. Гальперин И.Р. Стилистика английского языка. – М.: Высшая школа, 1971. – 343 с.
4. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2002. – 284 с.
5. Клоев Е.В. Речевая коммуникация: Учебное пособие для ун-тов и институтов. – М.:РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
6. Макаров М.Л. Интерпретационный анализ дискурса в малой группе. Тверь: Изд-во Тверского гос. ун-та, 1998. – 199 с.
7. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения : Семисеологическая грамматика. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
8. Труханова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика // Филологические науки, 2001, №3. – С. 58.

The article is devoted the problem of functioning of one of communicative tactician in diskursi of doctor on the stage of obektivnogo inspection. The methods of linguistic realization of this tactic are analysed in the process of the communicative co-operating of doctor with a patient.

Key words: diskurs, strategy, tactic, communication, stage, explanatory, diagnosing, authentication.

Н. М. Мединська

ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ ОЗНАКИ

У статті з'ясовано логіко-філософський статус категорії ознаки, розкрито її зв'язок з категорією сутності та її вираження на рівні частининомовного розподілу слів.

Ключові слова: категорія ознаки, категорія сутності, логіко-філософський статус, ознакові слова, прикметник.

Категорія ознаки – одна з визначальних поняттєвих категорій – віддавна викликає інтерес філософів, психологів, психолінгвістів та лінгвістів. Представників різних наук насамперед цікавить онтологічний статус цієї категорії, її роль у процесах категоризації і концептуалізації дійсності людиною, форми та засоби її репрезентації як у психічній, ментальній, семіотичній сферах людини, так і в комунікативній діяльності.

Основними мовними рівнями репрезентації семантики категорії ознаки є лексичний, оскільки саме лексика найповніше відображає смислові параметри мовної картини світу, та синтаксичний.

Сприйняття світу і його членування відбувається відповідно до реального й об'єктивного стану речей. Детермінуючи мовну картину світу людини, мова виявляє, об'єктивує те, як людський розум сприймає світ, як людська свідомість категоризує його. Тому кожну мовну одиницю, кожну мовну категорію, зокрема й граматичну, можна аналізувати як вияв певних когнітивних процесів [10, с. 57].

Психологи вважають, що мисленнєві та психічні процеси безпосередньо пов'язані з мовними структурами, зокрема із семантичною структурою слів. Основою створення семантичних структур є уявлення, яке утворює наочні образи, базуючись на відчуттях. При цьому уявлення спирається на їхній змістовий компонент, який представлений

інформацією, отриманою через відчуття. Крім того, відчуття беруть участь у формуванні образів уявлення завдяки тому, що вони сприяють накопиченню інформації про об'єкт, тобто забезпечують суб'єкта матеріалом, комбінаторні трансформації якого створюють зміст уявлених образів [13, с. 35].

Мета наукової розвідки полягає у з'ясуванні логіко-філософського статусу категорії **ознаки**.

Ще в античні часи Аристотель, виділив десять категорій, пов'язавши категорію ознаки (якості) із категорією **сутності**.

Сутність – це закон розвитку, який визначає реальний предмет як винятково самостійне явище.

За визначенням Аристотеля, усі решта з десяти категорій характеризують сутність як її акциденції, тому про них можна говорити як про загальні типи предикатів у судженнях, про „схеми категоріальних висловлень.” Тобто категорії – це загалом усе те, що може бути сказано про предмет (явище), оскільки він є і його розглядають як сутність. Система категорій загалом, за його словами, дає знання про те, що **сутність** представлена просторово-часовим спектром, окреслює якісну цінність у світі кількісного та вимірюваного як наявного в багатьох сутностях, взаємодіє з ними у своїх **якостях** (властивостях, ознаках) [1, с. 78].

З часів Аристотеля категоризацію сутностей розглядають як властивість свідомості людини об'єднувати предмети і явища у певні класи та підводити їх на основі операцій порівняння, ототожнення і протиставлення під певні категорії.

Категорії потрактовують як логічні конструкти, найбільш фундаментальні поняття, що відображають сутнісні, закономірні зв'язки й відношення об'єктів пізнання [16, с. 202–203], або як абстрактні символи, позбавлені матеріального втілення, але співвіднесені з категоріями реального чи можливого світу (Дж. Локк), чи логічні категорії, протиставлені прототипним або природним (Л. Вітгенштейн, Є. Рош).

Формування картини світу у людини починається з безпосереднього сприйняття її відчуття цього світу. Відчуття – це первинні образи відповідних властивостей дійсності, які сприяють формуванню усіх мисленневих образів.

На відміну від відчуттів, сприйняття – це синтез різноманітних відчуттів, що базується на цілісних предметах та явищах та виступає у вигляді образу відповідного предмета чи явища, утвореного в процесі активного їхнього відображення. В межах сприйняття суб'єкт здатен конструювати параметри, не притаманні відчуттям. А тому не тільки ускладнюється образ об'єкта, але й розвивається здатність суб'єкта відображати об'єктивні характеристики предметного світу шляхом добування наявного у відчуттях змісту.

На основі уявлення формується поняття – одне з вищих форм відображення дійсності. Поняття охоплює не всі грані предметів, а тільки основні ознаки – ознаки, необхідні для відмежування предмета від усіх інших. Отже, в свідомості людини перехід від одиничного об'єкта до класу об'єктів відбувається в процесі формування понять. Поняттю протиставлений сигніфікат слова, який залежно від належності слова до кола „повсякденних” чи „наукових” може інтуїтивно сприйматися як набір ознак або відобразитися в свідомості ознак – які явно описані та визначені [8, с. 53].

У сфері матеріального опозицією сигніфіката є денотат. Денотат визначають як клас предметів або сукупність ознак. Перше визначення є більш зумовленим опозицією загальне – одиничне, тобто денотат – референт. Референтом знака є предмет, а не його ознака.

Номінативна функція знака полягає саме у позначенні цілісних об'єктів, а не ознак, які створюють ці об'єкти. Однак, на думку Г. Колшанського, для тлумачення денотата як сукупності ознак позначуваних об'єктів може бути більш продуктивним, ніж перше визначення [8, с. 81].

За словами Н. Арутюнової, „спроба виявити денотативну синонімію двох слів, встановити набір ознак позначуваних об'єктів можна завдяки їхньому безпосередньому перерахуванню, тоді як клас об'єктів може бути визначений тільки за рахунок перерахування його ознак [2, с. 185].

Отже, між предметом та словом, яке його називає, стоїть поняття про предмет, яке слово позначає, або за сучасною термінологією – концепт, об'єктивований у слові. За визначенням Л. Лаєнко, „слово – це тільки знак, якому притаманне своє лексичне значення. Воно складається з багатьох уявлень про ознаку предмета, реальних та випадкових, корисних та малокорисних, гарних та недостатньо виразних” [12, с. 27].

Зміст поняття складається з узагальнених ознак, але тільки з найважливіших, необхідних для пізнання предмета. Тому в словесній ознаці більше індивідуального та національного, ніж в ознаках, які утворюють зміст поняття. Розвиток людської думки полягає у постійному пошуку ознак про реальний світ, слово все більш чітко виражає уявлення про основну ознаку предмета. Поняття логічне, пов'язане зі значенням, а слово – з відчуттям й уявленнями про об'єкт пізнання.

В основі ознак, властивостей лежить фізіологічний синкретизм сприйняття та асоціацій відчуттів. Сутність сприйняття свідомістю світу постає в двох категоріях: речі (предмети) та їхні ознаки. Вони є найбільш загальними категоріями сутностей, що визначають одна одну. Річ – це те, що має ознаки. Речі та ознаки не абсолютні, а відносні категорії: сутність, яка виступає як ознака чого-небудь, в іншому значенні може виступати як така, якій притаманні ознаки, тобто як річ [11, с. 99]. Характеризуючи поняття ознаки, О. Потєбня зазначає, що *білизна* є ознакою снігу, але якщо їй властива ознака, то вона виступає як річ: „*ослетительная белизна*” [15, с. 93]. Будь-яка річ є сукупністю ознак: „Щось є завдяки якості тим, що воно є, і, втрачаючи свою якість, воно вже не є тим, що воно є” [5, с. 58]. Ознаки не існують самі по собі, поза предметом, їх треба розуміти як „усе те, у чому предмети, явища подібні одне до одного або в чому вони відмінні одне від одного” [9, с. 416].

Поняття **ознаки** (або атрибута) філософи розглядають як „невіддільну від свого носія властивість, яка не має самостійного існування; ознаки можуть розглядатися окремо лише завдяки здатності людського мислення до абстрагування” [20, с. 34]. У філософській традиції прийнято виділяти первинні та вторинні ознаки предмета. Так поділяли ознаки Демокрит, Галілей, Декарт, Гоббс та ін. Ці терміни увів Дж. Локк. Первинні, або об'єктивні, властивості, за

Дж. Локком, - це рух, непроникність, щільність, об'єм, фігура та інше. Вторинні або суб'єктивні якості, на думку вченого, не утворюють сутності речей і залежать від первинних якостей" [20, с. 34].

Філософи трактують поняття якості як „визначеність об'єкта, яка становить внутрішню основу всіх його змін" [20, с. 34]. Учені вважають, що категорію якості не можна сприйняти без об'єкта-носія цієї якості, і саме в цьому полягає граматична і семантична природа прикметника, хоча відомо, що раніше предмети розглядали як речі в собі, але якостей самих по собі не існує. „Стосовно цієї тенденції, - стверджує О. Есперсен, - субстанція різної якості зумовлена мисленням. Зрештою саме якості створюють реальний світ, тобто все, що може бути сприйняте і має значення для нас" [6, с. 81].

У структурі мови цьому відповідає поділ повнозначних слів і частин мови на предметні та ознакові [7, с.133]. До перших належать субстантиви. До других – прикметники, дієслова, прислівники та деякі інші окремі слова. Прикметники є ознаковими – як лексико-семантичний клас слів, який виражає непроцесуальну ознаку предмета [3, с. 39].

З позицій логіки ознаками можна вважати будь-які можливі характеристики предметів. В об'єктивній дійсності ознаками є все те, в чому одні предмети схожі між собою, а інші відрізняються. Процеси узагальнення предметів і створення понять ґрунтуються на сукупності ознак, що формують зміст цього поняття. Наявність чи відсутність у предмета будь-якої якості може бути ознакою предмета [11, с. 29]. Носій ознаки може бути як матеріальним об'єктом, так і формою його відображення (уявленням чи поняттям). Категорія речі і категорія ознаки є відносними, вони мають здатність взаємопереходити одна в одну, тобто та сама сутність у різних ситуаціях може виступати як те, що має ознаку (тобто як річ), і як сама ознака [11, с. 29].

Первинний розподіл елементів реального світу на речі та ознаки відповідає початковому етапу пізнавально-класифікаційній діяльності людини.

Розмірковуючи про спільні та відмінні властивості іменника й дієслова та прикметника, О. Потебня стверджував похідність, вторинність ад'єктива, який виник як комплексна номінація чуттєвого образу, що поєднувала значення і предметності, й ознаки. О. Потебня писав: „Прикметник називають іменем властивості, визначаючи властивість як безвідносну якість (*белый*), і як відносну, тобто таку, яка немислима в предметі, якщо при цьому не мислиться інший предмет (*отцов, отцовский*)" [15, с. 93].

Характеризуючи відмінність прикметника від іменника і дієслова, вчений зазначав, що „прикметник є ознака, дана в чомусь, яка без допомоги іншого слова залишається з боку змісту невизначеною" [15, с. 94], тоді як іменник первісно є ознакою, наявною, уже готовою в чомусь, визначеною для думки і без допомоги іншого слова: „*белок есть белая часть яйца, белая покрывающая снегом гора, белъ есть белая пряжа, белые колосья без зерен, белая мелкая рыба, белый порошок*" [15, с. 97]. О.Потебня потверджує положення Штейнтала, що дієслово передає ознаку в час її виникнення від діючої особи.

Категорійне значення ознаки предмета асоціюється з його первинною синтаксичною функцією атрибута, визначає його синтаксичний зв'язок – узгодження з іменником у роді, числі і відмінку, як в іменниковому словосполученні, так і в ролі означення у формально-синтаксичній структурі речення.

У свій час Аристотель, розглядаючи категорію „якості", писав: „Якістю я називаю те, в силу чого те чи інше називається якісно визначеним" [1, с.72]. Через якість розкривається зміст об'єктів і вони отримують специфічні найменування. За його словами, у внутрішній формі вихідного імені було потенційно закладено те організаційне начало, що в подальшому призвело до виникнення «зовнішньої форми», різного способу репрезентації внутрішнього змісту. Як впливає з учення О. Потебні, можливості «центробіжної» інтенції полягають у дуалістичній природі первинного номінатива, що передає не лише категорійне значення субстанції, а й супровідні семантичні нашарування – те власне означальне, що є одним із компонентів «картини світу» в усьому розмаїтті її виявів і характеристик. «Потебня, – писав В. Виноградов, – намагався встановити загальні принципи семантичного переходу від предметного розуміння світу до сприйняття його якісних визначень, відтінків і розрізень» [3, с. 65].

Є. Кубрякова, аналізуючи проблему виникнення частин мови в онтологічному аспекті, робить висновок про те, що у кожного носія мови в основу уявлення про лексико-граматичні класи покладено „деякі загальні категорії, які відповідають мовленнєво-мисленнєвому пізнанню світу та уявленню про основи класифікації дійсності, яка оточує людину" [10, с. 25]. Отже, класифікація частин мови відповідає природі речей. Першим отримало назву те, „що мало в природі, в тому, що оточувало людину, найбільш прагматичне та соціальне значення, тобто ті об'єкти речового світу, які були безпосередньо сприйняті за допомогою органів чуття людини і передані через зорові та акустичні відчуття" [10, с. 26]. Можливо, на цьому етапі існувала єдина категорія, яка мала субстанціальне значення. У подальшому в процесі розвитку абстрактно-логічного мислення виникла потреба в диференціації відповідної єдиної категорії: для побудови судження про предмет необхідно було, крім назви самого предмета, дати назву тієї ознаки, яка йому притаманна. Через це одні сутності розглядають як теми висловлювань, тобто те, про що йдеться в судженні, інші – як ознаки предмета, атрибути його властивості, що визначають його місце в таксономії світу. Інакше кажучи, можна стверджувати про проведення своєрідної „семантичної межі" між визначенням предмета речі та його ознак [10, с. 29].

Поняття **ознаки** у логіці в нетермінологічному вжитку – те саме, що й у філософії. У термінологічному значенні більш поширений термін „властивість" щодо одномісних предикатів [9, с. 474].

Аналізуючи граматичні теорії у мовознавстві, О.Селіванова зазначає, що за *логічним* принципом список слів у мові накладено на універсальні логічні категорії думки. Найбільшою мірою такий універсалізм простежується у граматиці Пор-Рояля, А. Арно та К. Лансло (1660 р.), у якій описано французьку мову за зразком латинського логічного еталона (так, незважаючи на наявність у французькій мові іменників і прикметників, як у латинській граматиці, виокремлено лише ім'я з двома підкласами). Традиційна для давніх граматики антиномія імені й дієслова базувалася на суб'єктивній і предикативній функції членів цієї антиномії в судженні (Платон), а також на протиставленні типів змінності, відмінюваності й дієвідмінності (Аристотель), хоч основним параметром такого поділу було онтологічне протиставлення речей та ознак [17, с. 434].

До логічного принципу на початку ХХ ст. повернулися датський лінгвіст О. Есперсен у «Філософії граматики» і дещо пізніше І. Мещанінов у книзі «Члены предложения и части речи» (1945 р.), який розвинув ідею поняттєвих категорій свого попередника. О. Есперсен писав, що «поряд із синтаксичними категоріями, або крім них, або над цими категоріями, що залежать від структури кожної мови в тому вигляді, у якому вона існує, наявні ще позамовні категорії, що не залежать від більш чи менш випадкових фактів існуючих мов. Ці категорії є універсальними. Окремі з них стосуються фактів зовнішнього світу, окремі – розумової діяльності або логіки» [6, с. 58].

За Есперсеном, питання, до якого розряду належить те чи інше слово (до іменників, прикметників чи інших), пов'язане з природою слова. На думку вченого, лінгвістична відмінність між „рiччю” та „якістю” не має великого значення. З філософського погляду, стверджує науковець, „ми пізнаємо речі тільки завдяки їхнім властивостям. Сутність кожної речі складається із суми тих якостей, які ми сприймаємо, які пов'язані між собою” [6, с. 59].

Прикметник означає і виділяє одну якість, одну визначальну властивість, а іменник для кожного, хто його розуміє, має багато характерних ознак, за якими слухач упізнає себе чи предмет, про який йдеться. Відмінність між обома розрядами особливо виразна тоді, коли те саме слово може вживатися в обох функціях. Так, у мові наявна значна кількість субстантивованих прикметників, але їхнє значення буває часто спеціальним, на відміну від відповідних прикметників. Іменники можна назвати результатом кристалізації якостей, які у прикметника відображено у розрідженому стані [6, с. 87].

О. Есперсен доводить, що основна лінія диференціації іменників та прикметників, вираженої у граматичних формах, завжди буде мати логічне обґрунтування. Іменники мають частіше спеціальне значення, а прикметники – більш узагальнене, оскільки перші конотують певний комплекс якостей, а останні мають тільки одну якість [6, с. 89].

Закономірність появи прикметника, іменника, числівника, відзначена О.Потебнею та іншими вченими, у наш час поглиблена в аспекті теорії пізнання. Категорію ознаковості розглядають як онтологічну сутність, а прикметник – як лінгвістичну категорію, що відображає безпосереднє відношення до структури досвіду людини в процесі пізнання світу.

Сутнісна категоризація об'єктивної дійсності відображена в структурі природних мов. Результати сучасних досліджень з проблем семантично орієнтованої лексико-граматичної категоризації підтверджують те, що вся повнозначна лексика в загальному вигляді, розподілена на два великі класи: предметних та ознакових слів (А. Кацнельсон, С. Кубрякова, М. Нікітін, А.Уфiмцева та ін.).

Предметні слова об'єднують лексичні одиниці, які мають загальнокатегорійне значення субстанціональності (або предметності). Крім іменників, до цього класу входять інші субстантивовані слова. До класу ознакових слів належать прикметники, дієслова, прислівники із загальнокатегорійним значенням „ознаковість”, хоча словесні знаки поліфункціональні і можуть бути одночасно віднесені й до іншого класу за різними параметрами. Тобто частиномовна належність слова не є основним критерієм віднесеності його до предметного чи ознакового класу. Важливим критерієм розрізнення є функція слова. Наприклад, в іменнику може бути експліцитно представлена семантика предметності, а імпліцитно – ознакова семантика: слово *зельє* – це іменник, але називає узагальнену ознаку.

Категорія ознаки є неоднорідною. Ознаки поділяють на властивості та відношення. Властивість виступає як власне незалежна від її відношень до інших речей ознака предмета. Властивість може бути притаманна кільком предметам і виявлена тільки за відношенням до предмета. Відношення – це така ознака предмета, що виявляється тільки у її взаємодії з іншими предметами. У математичній логіці відношення протиставляють властивостям як багатомісні предикати одномісним. Тобто відношення можна розглядати як ознаки, „які називають багатомісні предикати”, а властивості – „як відношення з одним аргументом” [11, с. 23].

Відмінність ознак, властивостей та відношень відображена в мові як розрізнення лексико-граматичних класів слів. Ознакову лексику поділяють на два основні розряди – прикметники та дієслова між якими повної кореляції не спостерігається. Серед прикметників переважають одномісні предикати, а серед дієслів – багатомісні.

Крім онтологічного, такі вчені, як О. Бондарко, І. Іванова, І.Мещанінов, використовують ще один аспект розмежування іменників, прикметників, дієслів – часову характеристику ознаки. Дієслову властива розвинена система видо-часових форм, що дозволяє йому виражати широкий діапазон ознак: від постійних до короточасних. Іменникам та прикметникам притаманна статична ознака. Ознака в іменнику пов'язана з думкою про носія ознаки. За словами М. Нікітіна, існує загальна закономірність: „чим довша, стійкіша, стабільніша ознака, що характерна для будь-якого предмета, тим імовірніше, що, описуючи цей предмет, номінація такої ознаки буде пересуватися від дієслова до прикметника, а потім до іменника” [14, с. 24].

З урахуванням таких суджень сучасні лінгвісти розподіляють ознаки на процесуальні, виражені дієсловами, та непроцесуальні, репрезентовані прикметниками.

Межі ознакових слів нечіткі, оскільки ці класи слів об'єднують слова із загальним значенням ознаки. За частиномовною належністю до таких класів можуть бути віднесені прикметники, дієслова, абстрактні іменники, прислівники, числівники, займенники, словосполучення з ознаковою функцією. Тобто віднесеність до розряду ознакових слів ґрунтується на функціональному принципі і не є внутрішньою, притаманною слову, сутністю. М. Нікітін зазначає: „За межами класу залишаються тільки власні імена, але й ті можуть мати ознакову функцію у складі словосполучень та речень, де є відношення та його аргументи, але немає самого предиката відношення” [14, с. 81]. Учений пропонує розмежувати слово та ознакову функцію, яка можлива для всіх повнозначних слів, але далеко не всі повнозначні слова можуть вживатися без денотативного значення [14, с. 81].

З огляду на зазначене можна уявити, що категорія ознаки може мати польову структуру, що підтверджує думку С. Кубрякової про кластерний характер таких категорій: „З огляду на тлумачення кожної частини мови як прототипічної категорії, яка характеризується відповідним кластером або пучком ознак, ми можемо чітко визначити, який набір ознак є основним для іменників на відмінну від дієслів, а який кодується в мовах світу прикметниками на відмінну від іменників та від дієслів” [10, с.226].

Ядро цієї категорії становлять слова, що мають такі ознаки: семантичну елементарність, нерозкладність, внаслідок чого можуть виконувати у висловлюваннях описові функції. Таку властивість мають прикметники також і прислівник. За Н. Арутюновою на периферії знаходяться слова, які мають складнішу семантичну структуру та які можуть залежно від контексту виконувати або описову функцію, або поєднувати її з репрезентативною денотата. Прикметник є тією частиною мови, у якій репрезентована одна з основних буттєвих категорій – ознака. Як не процесуальна, вона послідовно відображена і в особливостях його семантики, і в морфологічній формі, і в синтаксичній ролі [2, с.147].

Прикметники мають особливий статус серед семіологічних підкласів слів: структурно і змістовно вони наближуються предметних слів, але за функцією та ступенем абстракції свого значення вони належать до ознакових слів. У класичному традиційному мовознавстві всі прикметники здавна поділені за характером їхньої семантики на два великі розряди – якісні та відносні. Відмінності в характеристиках цих розрядів прикметників визначають і специфіку їх семантичної структури. Під час характеристики якісних прикметників учені вказують на наявність у їхній семантиці не тільки когнітивного компонента, але й модальних ознак (суб'єктивної та прагматичної оцінки). Відносні прикметники відрізняються від якісних як за ступенем узагальнення ознакового значення, так і за ступенем семантичної та словотвірної валентності, семантичною залежністю від мотивуючих їх слів.

Позначаючи ознаки предметів, прикметники істотно відрізняються від дієслів, які також виражають ознаки предметів. На відміну від дієслів, що передають динамічні, процесуальні ознаки предметів у конкретних часових характеристиках, прикметники виражають статичні, постійні для певного стану предмета ознаки, напр.: *синє небо* — *зсиніє (синіло, синітиме) небо*.

В основі семантики переважної більшості прикметників сучасної української мови лежить поняття ознаки, яка виводиться або з відношень до предмета (зокрема й відношень порядкових), або з відношень до дії, або (рідше) з відношень до обставини. Більшість прикметників утворилася від іменників і дієслів і містить у своїй семантиці елементи значень, що їх виражали основи відповідних слів. В. Виноградов зауважує, що якісність, яку виражають прикметники, полягає «у формах відношень між особами, предметами, абстрактними поняттями. Її можна вивести з відношень до предмета або дії» [3, с. 183].

Отже, філософське осмислення категорії ознаки дає підстави стверджувати про її важливу роль у процесі відображення та сприйняття людиною дійсності. Виділення категорії ознаки (якості, властивості, відношення) у процесі пізнавальної діяльності людини корелює з об'єктивними закономірностями світу. Репрезентована в мовних засобах ця категорія як відображення чуттєвого і логічного (раціонального) пізнання конструктивів ґрунтується на розподілі предметного світу на речі та його статичні і динамічні ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах / Аристотель. – М.: Изд-во „Мысль”, 1978. – Т.2. – 685с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1982. – 410 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык: Грамматическое учение о слове: учеб. пособие / В. В. Виноградов. – М.: Высш. школа, 1972. – 784 с.
4. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательного / Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1978. – 200с.
5. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / [отв. ред. М. М. Розенталя]; у 3 т. / Г. Ф.Гегель. 1-3. Т.1 – М.: Мысль, 1970. - 501с. – Т.2: Учение о сущности. – 1970. – 243 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики: [Пер. с англ.] и общ. ред. и предисловие Б. А. Ильиша. – Изд. 3-е, стереотипное / О.Есперсен. – М.: Ком книга, 2006. – 408 с.
7. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
8. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. - М.: Наука, 1975 – 182 с.
9. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – М.: Изд-во „Наука”, – 1975. – 417с.
10. Кубрякова Е. С. Части речи с ономазиологической точки зрения / Е.С.Кубрякова. – М.: Наука, 1978. – 421с.
11. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С.Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
12. Лаенко Л. В. Категория признака в научном пространстве современного гуманитарного знания / Л. В. Лаенко // Весник ВГУ, Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 2. – С. 26 – 32.
13. Леонтьев А. А. Язык речь речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М.: Ком Книга. - 2007. – 216 с.
14. Никитин М. В. Основы лингвистической теории слова / М. В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1988. – 271с.
15. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике /А. А. Потебня. Т. I – II. – М.: Учпедгиз, 1958. – 536с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля / О. О.Селіванова. – К., 2006. – 716 с.
17. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля / О. О.Селіванова. – К., 2008. – 712 с.
18. Сучасна українська літературна мова: / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1989. – 583 с.
19. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принцип семіологічного описання лексики / А. А. Уфимцева. – М.: 1986. – 218 с.
20. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова] – М.: Изд-во полит лит-ры. – 1980. – 444 с.

Logical and philosophical status of sign category is ascertained; the relation of this category to category of essence and their expressing on the level of part of speech distribution is revealed in the article.

Key words: Logical and philosophical status, category of sign, category of essence, an adjective, sign words.

С. В. Скомаровська

ЕКСПЛІКАЦІЯ БАЖАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕННЯХ